

Dkt. Marv Wilson, Manabii , Kipindi cha 11, Yona, Amosi

© 2024 Marv Wilson na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Marv Wilson katika mafundisho yake kuhusu manabii. Huu ni kipindi cha 11, Hitimisho la Yona na Mwanzo wa Amosi.

Sawa, niko tayari kuanza.

Tuombee, tafadhali. Bwana, tunakushukuru kwa neema na rehema zako kwetu kila siku. Hatuelewi maisha.

Wewe ni hekima. Tunakiri kutoweza kuelewa yote yanayoendelea kutuzunguka, lakini tunakushukuru kwamba tuna imani kwako kama Mungu aliye hai. Hatuchukui sifa kwa imani hiyo bali tunakubali kwamba umekuja kwetu, umejifunua kwetu, na tunakushukuru kwamba hilo linatupa uhakika kuhusu mambo muhimu zaidi ya maisha, kwamba wewe ndiye unayesimamia, kwamba unatupeleka mahali fulani, kwamba neno lako linathibitisha, tena na tena, kuwa kweli katika uzoefu wetu wenyewe.

Na kwa ajili hiyo, tunafurahi leo, na tunapotembea nawe siku hii na kuhutubia masomo yetu wiki hii, tunaomba uwepo wako. Tunaomba haya katika jina la Kristo. Amina.

Nitachapisha alama zote za kozi nje ya 237 kama ubao wa matangazo, na nitafanya hivyo kwa tarakimu nne za mwisho za nambari yako ya kitambulisho. Nimefanya hivyo maisha yangu yote, na nitaendelea kufanya hivyo. Ukitaka kujadili maendeleo yako nami au kuangalia mitihani yako yoyote, jisikie huru kufanya hivyo.

Sasa, nina maoni machache ya mwisho ya kusema kuhusu Yona, na kisha tunataka kuendelea na Amosi. Usemi huo katika sura ya mwisho ya Yona, watu ambao hawawezi kutofautisha mkono wa kulia na wa kushoto, huo ni usemi wa kuvutia, na wengine wamejaribu kuuchukulia kihalisi, na nadhani ukiuchukulia kihalisi, unajua, unamaanisha, wewe ni kama mtoto mdogo ambaye anapaswa kushikwa mkono kwa sababu mtu akikuambia pinduka kushoto au kulia, bado hujaelewa. Kuna mkanganyiko.

Na kwa hivyo, wengine wamejaribu kusema kwamba watu hawa 120,000 ambao hawawezi kutofautisha mkono wao wa kulia na wa kushoto, ni watoto wa chekechea au chini ya umri, ambao lazima walikuwa idadi kubwa ya watu wa Ninawi. Ninapendelea, na nadhani mwandishi anaonyesha kutokana na kuweka ushahidi wote pamoja, akiolojia na merism hii, kushoto na kulia, inaonyesha watu wamepotea. Hiyo ndiyo maana ya usemi huo.

Wanaweza kuwa watu wazima kimwili, yaani watu wa Ninawi, lakini katika tabia, ni kama wasiojiweza, wajinga, wamepotea, na wanahitaji upendo wa huruma wa Mungu. Kwa hivyo, ningechukua hilo kama mfano wa usemi, bila kujua mkono wao wa kulia na wa kushoto. Kwa hivyo, kitabu cha Yona ni kitabu kuhusu rehema ya Mungu na upendo wa Mungu kwa wote.

Na nadhani kama ningefupisha haraka baadhi ya mada kuu za kitabu hiki, hiyo bila shaka ingekuwa ya kwanza, kwamba Mungu anawajali si watu wake wa agano tu, Israeli, bali watu wote. Na anawaomba watumishi wake waende na kushiriki nao rehema na upendo wa Mungu. Nadhani kitabu hiki pia kinatukumbusha kwa nini tunahitaji Agano la Kale.

Kwa sababu tunaweza kuhusianisha na wahusika kwa sababu sisi ni kama wao, wanadamu, kwa ujumla, mara nyingi huwa na tabia ya ukaidi. Na linapokuja suala la kazi ngumu, wangependelea kukimbia, wangependelea kukimbia mwisho, wangependelea kuepuka uwajibikaji, wangependelea kuondoka au kwenda upande tofauti.

Na hapa Mungu alimpa Yona, bila shaka, nafasi ya pili na kumpa mamlaka tena baada ya kulazimika kukabiliana na kushindwa kwake kimaadili katika kisa hicho. Pia, nadhani kitabu hiki ni muhimu sana tunapoingia katika Injili na Yesu kwa sababu, tena, kinatuonyesha ni nani anayedhibiti maumbile katika Agano la Kale. Katika ulimwengu wa miungu mingi ambapo maumbile yaliabudiwa na Wakanaani na Wafoinike, Baali alikuwa mungu wa hali ya hewa.

Alileta rutuba, kuota kwa mazao, na uzalishaji wa udongo na tumbo la uzazi. Sasa tunamwona Mungu wa Israeli akidhibiti maumbile. Yeye si sawa nayo, lakini Yeye ndiye mkuu juu yake.

Na tunaona hili hakika katika samaki, katika kibuyu, katika kukauka kwa kibuyu, na katika maeneo mengine machache ya kuvutia. Hatimaye, mada nyingine muhimu ya kitabu hiki, ambayo tena inatajwa kimaudhui katika sehemu nyingi za Biblia ya Kiebrania, hasa Zaburi, ni kama kuna mahali popote duniani ambapo unaweza kukimbia kutoka mbele Zake. Jibu ni hapana. Uwepo wa Mungu kila mahali.

Na kama mtunga-zaburi asemavyo, hata kama utaenda hadi kuzimu, kaburini, hata huko, mkono wa Mungu uko juu ya mmoja. Kwa hivyo, kitabu hiki ni chukizo tena kwa kile ambacho ustaarabu mwingi wa Mashariki ya Karibu uliamini. Walikuwa na miungu iliyodhibiti miungu fulani ya asili, iliyodhibiti vipengele tofauti vya maisha.

Au walikuwa mungu wao wa kitaifa na walidhibiti au kulinda ardhi yao. Sasa tuna Mungu wa ulimwengu wote ambaye haitwa Shemeshi, Jua, Ureyaki, Mwezi,

Reshefu, Tauni, Moti, au Kifo. Yeye ni rahisi tu, na nadhani kuna kitu cha makusudi, Yod-Heh-Vav-Heh.

Yule aliyepo kikamilifu. Hiyo ndiyo maana ya neno hilo. Yuko kila mahali.

Uwepo wake unajaza ulimwengu. Na kwa kweli angeweza kuwa kote Iraq, ambapo Ninawi ipo, na pia katika ardhi ya nyumbani ya Israeli. Hakuzuiliwa katika eneo hilo.

Udhibiti. Uwepo wa Mungu kila mahali. Sasa, ningependa kuendelea na kitabu cha Amosi.

Je, una maoni yoyote kuhusu Yona? Nakupa nafasi. Una maswali yoyote? Acha niendelee na Amosi. Picha kubwa tena.

Kuna manabii watatu katika Biblia ambao wanaweka msisitizo wao mkuu juu ya mahali walipotoka katika Ufalme wa Kaskazini au Israeli. Tena, kumbuka wakati wa kifo cha Sulemani, ufalme uligawanyika. Ufalme wa Kaskazini huitwi Ufalme wa Kaskazini katika Biblia.

Inaitwa tu Israeli, ambayo ilihusisha makabila ya Kaskazini, na Yuda, Ufalme wa Kusini. Ufalme wa Kaskazini ungeanguka kwa taifa gani? Ashuru. 722-721, Samaria huanguka.

Makabila kumi yanaenda uhamishoni hadi sehemu za mbali zaidi za Milki ya Ashuru. Ufalme wa Kusini unaanguka kwa Babeli mwaka 586. Ni tarehe muhimu zaidi katika historia ya Agano la Kale.

Sawa, kwa hivyo manabii wetu wa Ufalme wa Kaskazini ni wazi ni manabii kabla ya mwaka wa 721. Na mfalme wa Ufalme wa Kaskazini tuliyemhusisha jina Yona katika kifungu hicho cha 2 Wafalme 14 alikuwa Yeroboamu. Kwa hivyo, tunazungumzia kuhusu nusu ya kwanza ya karne ya 8 KK.

Yona alikuwa mmishonari wa kigeni kutoka Gath-Heferi, kama ungependa, huko Galilaya. Kitabu cha pili tutakachokizingatia kitakuwa Amosi. Sasa, Amosi hakutoka Israeli, lakini alikuja Israeli kutoa unabii.

Alitoka katika mji huu mdogo kusini mwa Yerusalemu. Je, umewahi kufika Tekoa Falls, Georgia? Huko Boston, tunasema Tekoa Falls, Georgia. Na unasema, wazo kuu ni lipi? Sawa, Tekoa.

Mji mdogo ulioko kama maili 12 kusini mwa Yerusalemu, maili 6 kusini mwa Bethlehemu. Chuo cha Wheaton huko Illinois, kwa miaka kadhaa, kilipewa fursa za akiolojia za kuchimba hapo. Kwa hivyo, ni mji halisi ambao wanaakiolojia wa kisasa wa Israeli wameupata katika eneo la kondoo.

Na kulikuwa na mvulana mchungaji kutoka Bethlehemu maili 6 kutoka huko ambaye aliifanya kuwa kubwa katika Biblia. Maili 6 kaskazini mwa hapo. Mwana mdogo wa Yese.

Sawa, kwa hivyo, eneo hili ni zuri kwa ufugaji wa kondoo. Na kunaweza kuwa na uhusiano kati ya hilo na uvamizi wa Amosi. Mji huu wenye ngome wa Tekoa, ulio katika nchi ya vilima ya Yudea, una urefu wa kama futi 3,000.

Na nchi ya vilima inafikia kilele chake huko Hebroni, ambacho kina urefu wa takriban 3,300. Hebroni ni mojawapo ya maeneo makubwa ya kilimo cha zabibu katika Biblia, ambapo hupata mvua ya ziada ya inchi kila mwaka kutokana na umande usiku kwa sababu ya mwinuko. futi 3,300.

Ambapo Yerusalemu, maili 25 kaskazini, ina urefu wa futi 2,600, 2,700. Amosi ni mchungaji, au mchungaji, kulingana na 1:1. Na yeye ni mmoja wa wachungaji wa Tekoa. Sasa tena, jambo la kushangaza kuhusu Biblia ni watu ambao Mungu anawatumia.

Watoza ushuru wa zamani, madaktari, wafanyakazi wa ngozi, na wachungaji. Wengi wao walikuwa wachungaji. Musa alitumia miaka 40 ya maisha yake akiwasindikiza kondoo kwa ajili ya baba mkwe wake, Yethro.

Amosi. Mifano mingi itakayotoka kwa Amosi hapa inatoka katika maisha ya uchungaji ambayo Amosi alipitia huko nje na kondoo. Na tena, upande wa kibinadamu wa msukumo ni muhimu sana kwa sababu unaona hilo katika Agano Jipya.

Nani anayezungumzia pesa zaidi kuliko mwandishi mwingine yeyote wa Injili? Ni Lawi au Mathayo. Nani anayezungumzia wanawake zaidi? Ni Luka. Labda kama daktari alikuwa na uhusiano zaidi na wanawake.

Paulo anazungumzia mashindano ya riadha zaidi kuliko mtu mwingine yeyote kwa sababu alitoka Uturuki ya kisasa, Tarso, katika kona ya kaskazini-magharibi au kona ya kaskazini-mashariki ya Mediterania. Kwa hivyo, alikabiliwa na michezo ya Kirumi. Kwa hivyo, anazungumzia kuhusu kukimbia mbio, kupokea zawadi, na kuvikwa taji.

Hiyo ndiyo lugha ya riadha ya Kipaulo ambayo Roho Mtakatifu hutumia kwa Paulo kueleza hoja hiyo. Na hata kitabu cha mwaka cha Chuo cha Gordon kimepata jina lake kutokana na biashara hiyo. Huppert na Nicolmen .

Warumi 8. 38 na 39. Sisi ni zaidi ya ushindi. Tunazidi katika ushindi wetu. Hypernicon . Kupitia Yeye anayetupenda. Sawa, kwa hivyo tarajia sitiari za kichungaji zinazohusiana na nje.

Katika 1:1 anajihesabu miongoni mwa wachungaji. Na, bila shaka, katika sehemu ya wasifu wa maisha yake katika sura ya 7, anapokabilia na Amazia, kuhani wa Betheli. Amazia anasema, rudi Yuda.

Uko hapa juu katika nchi ya kaskazini. Kaa chini huko Tekoa. Usitabiri hapa.

Usituchezee. Na, bila shaka, alikuwa na mambo mazuri na mabaya ya kusema kuhusu utawala wa ufalme wa kaskazini. Alisema, Yeroboamu, huyo ni Yeroboamu nambari mbili, atakufa kwa upanga.

Hakika Israeli itapelekwa uhamishoni. Na kwa kweli, Amazia, kuhani wa Betheli, anasema, mkeo atakuwa kahaba. Na binti zako wataanguka kwa upanga.

Sasa kama mtu yeyote angetoka Ikulu leo na kuanza kusema mambo hayo kuhusu utawala wa sasa au utawala wowote, usingekuwa mtu asiyestahili. Uhuru wa kujieleza ungechukuliwa kwa uzito zaidi kuliko huo. Kama Abraham Heschel katika The Prophets anavyosema katika kitabu, tunatumaini utajua vyema neno hili.

Anasema watu walijificha, ambayo wakati mwingine manabii walivumiliwa kwa sababu ujumbe wao uliuma. Wakati mwingine walionekana kuwa waasi, wakiidhoofisha serikali, na wasio na uzalendo. Na waliacha tu mambo yaende.

Ninaiita hivyo jinsi ilivyo. Kwa hivyo manabii huwafanya wageni wa nyumbani kuwa maskini. Ni watu wanaosumbua sana.

Wanavuruga hali ilivyo. Amosi anafichua baadhi ya ufidadi wa ufalme wa kaskazini na pacha wake, ambaye alikulia katika ufalme wa kaskazini wakati huo, ambaye alikuwa Hosea. Ninamwita pacha kwa kuwa Hosea alitabiri wakati huo huo na Amosi.

Na walikuwa wenzao au mapacha wakati huo kwa upande wa huduma ya unabii waliyokuwa nayo. Mmoja alimsifu mwingine. Na tulijifunza jambo fulani kuhusu ufidadi wa kimaadili, kidini, na kisiasa katika ufalme wa kaskazini wakati huo ambao manabii hawa wote wawili, Amosi na Hosea, walizungumzia.

Neno Amosi linamaanisha mzigo. Na, bila shaka, manabii walikuwa na mabomu ya kuangusha. Walikuwa na mizigo ya kushusha.

Na, bila shaka, watu wa Mungu ndio watu waliopokea pigo la moja kwa moja la kile walichokipakua. Amosi, kama vile nabii yeyote tutakayemsoma katika neno hili, ni nabii wa haki ya kijamii. Na ingawa manabii wetu wengi wanatoa maoni kuhusu vipengele vya haki ya kijamii, Amosi, labda zaidi ya mwingine yeyote, anajali sana kufichua tofauti kati ya matajiri na maskini.

Kitabu hiki, kwa namna fulani, ni ufafanuzi kuhusu kile ambacho Yesu anasema ni cha pili kati ya viwili ambavyo kila kitu hutegemea. Kuna amri 613 katika vitabu vitano vya kwanza vya Biblia. Na moja wapo, Yesu anasema, ya pili inahusu kuwajali wengine.

Sikia, Ee Israeli, Bwana Mungu wetu ni mmoja, nawe umpende kwa moyo wako wote. Na sehemu ya pili ni kumpenda jirani yako kama nafsi yako. Mambo ya Walawi 19:18 Kwa hivyo Yesu anaunganisha amri hizo mbili za kumpenda Mungu na kuwapenda wanadamu wenzako.

Na anasema katika amri hizo mbili, hizo mbili zinamaanisha amri, hutegemea torati yote na manabii. Na kwa hivyo, Amosi anatupa baadhi ya maelezo ya maana ya kumpenda jirani yako. Kwa njia, si Yesu pekee katika Mathayo 19 anayesema mpende jirani yako kama nafsi yako.

Lakini Paulo katika Warumi 13, mstari wa 9 anazungumzia kumpenda jirani. Paulo anashughulikia theolojia yenye okteni nyingi, Warumi 1-11. Kisha anaingia katika vitendo, Warumi 12-16.

Kuna masharti 40 katika Kigiriki katika Warumi sura ya 12. Baadhi ni ya vitendo sana. Jitoe kwa ukarimu.

Na anaendelea hadi sura inayofuata, sura ya 13. Anasema mpende jirani yako kama nafsi yako. Maadili ya Paulo, mengi yake yanatokana na Warumi 12-16, ikiwa ni pamoja na kumpenda jirani yako kama nafsi yako.

Tarehe 9-11, kwa watu wengi, inaashiria wakati ambapo nchi yetu ilikuwa chini ya mashambulizi. Ni mojawapo ya tarehe hizo ambapo wakati mwingine watu husema, Ulikuwa wapi? Ulikuwa wapi kwa kizazi changu wakati Kennedy alipigwa risasi? Kwa kweli nilikuwa mwaka wangu wa kwanza nikifundisha katika Chuo cha Barrington. Mlango ulifunguliwa.

Mwanafunzi mmoja alikatiza darasa na kusema, Kennedy amepigwa risasi. Bila shaka, hakuna mtu ambaye angesikia, akisema ningesema saa iliyobaki hata hivyo. Kwa hivyo huo ulikuwa mwisho wa darasa.

9-11, nilikuwa nimeingia kwenye ndege niliyokuwa naenda kuruka, na ghafla, kengele zote zililia uwanjani, kwa hivyo niliacha pasi yangu ya kupanda na kukimbia nje ya uwanja wa ndege. Kwa sababu niliona jengo likiungua kwenye baa kwenye skrini kubwa ya televisheni ambapo lango lilikuwa, nilikuwa nimepanda ndege. Ninafurahi kwamba niliacha pasi ya kupanda na kukimbia kwa sababu huo haukuwa wakati wa kuruka.

Kwa kweli, kila kitu kilikwama kwa siku kadhaa. Ninataja hili kwa sababu, angalia jinsi Amosi anavyounganisha mambo na tetemeko la ardhi, jambo ambalo linavutia.

Tetemeko la ardhi, lililotokea miaka miwili unabii wake ulitokea miaka miwili kabla ya tetemeko la ardhi wakati Uzia alipokuwa mfalme wa Yuda na Yeroboamu alipokuwa mfalme wa Israeli. Kwa hivyo, anatoa ufafanuzi makini wa wakati huu ulitokea. Labda karibu mwaka 765 KK, wakati wafalme hao wote wawili wangukuwa wakitabiri.

Kwa hivyo, pengine, ikiwa ataunganisha huduma yake mwenyewe na kuiunganisha na tetemeko la ardhi, ambalo ni kama kuanzia tarehe 9-11, tetemeko hilo la ardhi lingechukua unabii wa Amosi takriban 765 hadi 750. Hizo ni takriban tarehe zake, katiwa ya karne ya 8. Yeye, kwa njia ya kazi, si mchungaji tu, jambo ambalo huenda lilimpeleka kwenye vilima vya Tekoa kufanya kazi kama mchungaji.

Mchungaji angeweza, wakati huu mchungaji mmoja kutunza kondoo 90 au 100, kiwango cha juu zaidi kingekuwa kwa wakati mmoja. Huenda pia, baada ya kondoo hawa kuoshwa kabla ya kukatwa manyoya, kingempeleka kwenye masoko ya sufu ya ufalme wa kaskazini. Tunajua ufalme wa kaskazini ulikuwa tajiri wakati huu kwa sababu Samaria ilikuwa kituo kikubwa cha biashara ambapo bidhaa za Mashariki ya Karibu ya kale zilimwagika.

Tuna mfululizo wa vitabu vilivyochapishwa na Harvard University Press viitwavyo The Ivories of Samaria. Zaidi ya miaka 100 iliyopita, pembe za ndovu zilichimbwa hapo, ikionyesha kwamba kulikuwa na kundi la wafanyabiashara matajiri, labda waliohusika na mwisho wa biashara ya tembo kwa pembe za ndovu katika Frati ya juu. Tunajua walikuwa na tembo katika Frati ya juu hadi karne ya 8.

Na kisha kila kitu kilisimama na pembe zote za ndovu zilizoingia Israeli baada ya karne ya 8 KK zilitoka Afrika. Lakini Amosi anazungumzia watu wanaopamba nyumba zao kwa pembe za ndovu au watu wanaolala kwenye vitanda vilivyopambwa kwa pembe za ndovu. Kwa hivyo, vidokezo hivi vidogo vya matumizi ya pembe za ndovu wakati huu vinatuambia kuhusu jamaa huyu aliyejikunja chini ya nyota usiku akiwa amevaa vazi lake tu.

Alikuwa mchungaji huko nje akichunga kondoo wake. Na alishangazwa na pengo hili kubwa kati ya matajiri na maskini wa wakati wake. Pia alikuwa na taaluma nyingine ya msimu inayohusiana na kilimo cha bustani.

Na katika 7:14, inasema, Nilitunza miti ya mikuyu. Haya yalikuwa maneno yake alipojitambulisha mbele ya Amazia. Kwa hivyo, labda aliongeza mapato yake kwa kuwa mchomaji au mchimbaji wa miti ya mikuyu.

Namaanisha nini kwa hilo? Naam, tini zilikuwa bidhaa muhimu katika nyakati za Biblia. Na ili kufanya tunda liive, ilibidi ulitoboe. Unaweza kufanya hivyo kwa kubana

kila tini kwa vidole vyako au kukata tini ili kuruhusu juisi chungu itoke na wadudu hatari watoke.

Mbali na kushughulika na matunda ya mkuyu, huenda alihusika katika utunzaji wa jumla wa miti, kuipogoa, na kufanya mambo mengine. Kwa hivyo, alikuwa mtu wa nje. Kwa hivyo, kwa muhtasari, basi, Amosi alitoka ufalme wa kusini, aliyeitwa na Mungu kwenda ufalme wa kaskazini kuhubiri katika moja ya maeneo muhimu, miji muhimu ya ufalme wa kaskazini, Betheli.

Mojawapo ya vituo vikuu vya ibada ya ndama wa dhahabu wa Israeli. Unamkumbuka jamaa huyu, Yeroboamu nambari moja, ambaye alikuwa msimamizi chini ya Mfalme Sulemani? Alifanya jambo la kuchukiza, na Biblia haituambii lilikuwa nini.

Alimkasirisha Sulemani sana, na hivyo ikabidi akimbie ili kuokoa maisha yake. Unajua alikimbilia wapi? Kushuka Misri. Kushuka Misri, labda alijifunza kuhusu ibada ya ng'ombe dume na ndama na akachukua mada hii, ambayo ikawa, akilini mwa rabi, dhambi mbaya zaidi na mbaya zaidi ambayo Waisraeli wamewahi kuwa nayo.

Labda hiyo ni kwa sababu kila mwaka hutokea katika Torati, walipoweka pete zao zote na kadhalika, na ndama wa dhahabu wa Haruni, muda mfupi tu baada ya kutoka Misri, anaonyesha tena mazingira hayo ya kipagani. Kwa hivyo, huyu hapa Yeroboamu huko Misri. Anafanya nini? Anaweka ndama wa dhahabu huko Betheli na pia juu kabisa katika mpaka wa kaskazini, hapa juu kabisa katika eneo la Dani, ambapo unaweza kuingia na, kwa akiolojia leo, labda tazama mahali pale pale chini ya Yeroboamu wa pili, katika hifadhi hii nzuri ya asili katika vilima vya Mlima Hermoni, ambayo inaeleweka kabisa ikiwa unataka kuwa mshirikina, kwa sababu utajihusisha na ibada ya asili.

Fahali alikuwa ishara ya uzazi. Ni nini kilichokuwa sifa ya El katika fasihi ya Ugarit, ambaye ni mkuu wa pantheon ambapo Baali alikuwa mmoja wa washiriki wadogo lakini anapata habari nyingi katika Biblia? Sifa yake ni fahali kwa sababu yeye ndiye babu wa miungu.

Kwa hivyo, hii ni ibada ya kipagani katika ufalme wa kaskazini. Mahubiri ya Amosi yaliamsha uhasama mkubwa, kwani yuko huko kaskazini akiingilia kati kutoka kwa mtazamo wa ufalme wa kaskazini. Kama nilivyoonyesha, sitiari nyingi zinatoka kwa asili.

Huna haja ya kuandika haya, lakini nitataja baadhi yake unapopitia kitabu. Vipuri vya chuma vya mpura, mikokoteni ya mavuno, kulima ng'ombe, vikapu vya matunda ya kiangazi, ndoano na wavuvi wavuvi, walimaji, wavunaji, wakanyaga zabibu, bustani na mizabibu, nzige, vimbunga, mierezi, mialoni, simba mwenye njaa akinguruma msituni, ndege anayedhihakiwa, mchungaji akimwoko mwana-kondoo, mvua ya

sehemu, kupatwa kwa jua, Kilimia na Orioni, nyota, na tetemeko la ardhi linalofungua kitabu alipotabiri. Kila mtu anakumbuka tetemeko la ardhi.

Na kwa kweli, Zekaria 14.5, karne mbili na nusu baada ya siku za Amosi, huenda ikawa ni tetemeko lile lile la ardhi lililokumbukwa. Eneo hilo lote ni sehemu ya hitilafu, kwa njia. Na ili tu upate picha kubwa ya nchi za Biblia, kuna hitilafu inayoanzia hapa juu kupitia Bahari ya Galilaya hadi Bahari ya Chumvi hadi Ghuba ya Aqaba na hadi Bonde la Conserif barani Afrika, ambalo ni moja ya mashimo makubwa zaidi duniani.

Na, bila shaka, Bahari ya Galilaya na Bahari ya Chumvi hapo awali ziliunganishwa katika Bonde la Yordani wakati barafu zilipopungua na kadhalika. Kwa hivyo leo una aina 43 za samaki katika Bahari ya Galilaya zinazojulikana na wataalamu wa ichthyolojia katika Bahari ya Galilaya pekee na mahali pengine popote. Sehemu ya chini kabisa duniani, bila shaka, ni chini ya Bahari ya Chumvi, yenye kina cha nusu maili, kama futi 2,600 hadi chini ya Bahari ya Chumvi.

Kwa hivyo, eneo hili lote lilikuwa na uwezekano wa kukumbwa na matetemeko ya ardhi, moja ambayo huenda ilikuwa njia ambayo Mungu alitumia kwa Israeli kuingia katika Nchi ya Ahadi, sivyo? Kwa sababu Yordani iliharibiwa, na kumekuwa na kadhaa ya haya katika historia ya Israeli ambayo yameharibu Mto Yordani. Sawa, kwa hivyo yeye ni mtu wa nje, na anatumia vitu kutoka kwa maumbile. Pia, kwa njia, ana ujuzi wa historia, kama nitakavyoonyesha, ambapo anajua mambo kama Wanaziri na anataja mambo mengine kadhaa ya kuvutia kutoka hatua za mwanzo za historia ya kibiblia.

Kulingana na maandishi hapa, hata kuzunguka-zunguka jangwani ni sehemu ya ujuzi wake. Katika Nchi ya Ahadi, baadhi ya vituo vikuu vya kujifunza kuhusu historia ya awali ya Israeli vilikuwa... Amosi alijifunza wapi mambo haya yote? Unaweza kusema kutoka kwa wazazi wake. Naam, hilo linaweza kuwa kweli.

Lakini ni maeneo gani makuu ya kufundishia yaliyokuwa yakijulikana na watu kuhusu, tuseme, kipindi cha mfumo dume, ambacho kilikuwa kama milenia moja kabla ya wakati huu? Je, kuna yeyote aliye na mawazo? Hekalu. Amosi angekuwa na ruhusa ya kuingia hekaluni, lakini watu wa kaskazini hawangeingia, si katika kipindi hiki cha wakati. Lakini kungekuwa na mafundisho fulani yanayohusiana na hekalu.

Lakini unaelekea upande sahihi. Mojawapo ya mambo muhimu ya kukumbuka, kulikuwa na vituo 48 vya kufundishia vilivyotawanyika miongoni mwa makabila 12. Na unaposoma kitabu cha Yohanna kinakupa majina ya miji hii kwa Walawi ili kufidia hasara yao ya ardhi.

Hakukuwa na kabila lililoitwa Walawi. Na makuhani wakawa chanzo muhimu sana cha kufundishia. Hivi vilikuwa vituo vya kufundishia.

Na hivyo Walawi walipitisha baadhi ya taarifa hii. Chanzo kingine cha kujifunza kinge kuwa ni desturi ya hekima. Wahenga, Hacham wa Israeli, waliwafundisha Waisraeli, si sana historia ya Israeli, bali katika uchunguzi fulani wa vitendo kuhusu maisha na katika kupambana na baadhi ya masuala makubwa ya kifalsafa ya maisha.

Labda chanzo kikuu cha hekima kilikuwa unabii wa familia. Kwa sababu kila baba nyumbani alipaswa kuwa Biblia hai, huwezi kutegemea mapokeo yaliyoandikwa.

Hakukuwa na vitabu vingi vya kukunja. Kwa hivyo, watu walikaa karibu na moto wa kambi na mila ya mdomo ilifundishwa na kufundishwa. William Foxwell Albright, ambaye ni Mmarekani mkuu zaidi, kwa kweli anaitwa mkuu wa wanaakiolojia wa kibiblia wa Marekani katika karne ya 20, alifundisha kwa miaka 31 katika Chuo Kikuu cha Johns Hopkins.

Anasema katika kitabu chake, Kutoka Enzi ya Mawe hadi Ukristo, kwamba maandishi yaliyoandikwa katika nyakati za Agano la Kale hayakuwa mbadala wa kumbukumbu. Yalikuwa mwongozo wa kumbukumbu. Hoja ya Albright ni kwamba ilikuwa utamaduni wa mdomo sana.

Na hatutaki kusahau hilo. Maandishi yaliyoandikwa, pale yalipopatikana, yangeweza kutumika kama mwongozo wa kumbukumbu yako. Lakini kama Talmud inavyosema, ni nani mwanafunzi bora zaidi? Sio yule anayeweza kurudia somo lake kwa rabi mara mia moja au kwa mwenye hekima mara mia moja kwa kumbukumbu, bali yule anayeweza kurudia mara mia moja.

Kwa hivyo, mapokeo ya mdomo, ambayo tunayapata katika neno hilo moja, Mishnah. Mishnah inamaanisha kuisema tena. Hiyo ndiyo maana yake. Ifanye mara ya pili. Mishnah. Mara mbili. Irudie. Rudia. Hivi ndivyo watu walivyojifunza.

Kumbukumbu iliyofunzwa vizuri na makini ni muhimu sana. Mama yangu alikuwa sehemu ya utamaduni huo katika mifumo ya shule za umma hapa Massachusetts, ambapo watoto wangeenda shule ya sarufi wangelazimika kujifunza mashairi marefu kwa moyo na hotuba nzuri za kisiasa kwa moyo. Hiyo ilikuwa sehemu ya utamaduni, ambao tunao zaidi na zaidi katika miaka iliyopita.

Sawa. Kwa hivyo, nilionyesha kwa wakati huu katika Ufalme wa Kaskazini mambo kadhaa yanaendelea. Matajiri wanazidi kuwa matajiri.

Utajiri unadhibitiwa na watu wachache ambao wanatafuta kuboresha hali yao ya maisha kila mara. 3:10 ya Amosi inazungumzia wale wanaojilimbikizia na kupora na kupora katika ngome zao. 3:12 inazungumzia vitanda na makochi.

Vitanda na makochi? Ndiyo, unaweza kwenda Huntington Avenue huko Boston na kuona jinsi mafarao walivyokuwa na vitanda. Mtu wa kawaida alijikunja kwa ngozi ya kondoo, hata kama ilikuwa baridi, au koti, na kulala chini kila usiku. Hivi ndivyo familia ya kawaida katika nyakati za Biblia ilivyoishi.

Watu hawakuwa na magodoro, vitanda, na bila shaka Amosi alikuwa hivyo. Kwa hivyo kulinganisha hapa na wale walio na nyumba za majira ya baridi kali na nyumba za majira ya joto na kupamba nyumba zao kwa pembe za ndovu na majumba yao marefu. 3.15, hili ndilo jambo la Amosi.

Sio kwa sababu pesa si sahihi, bali ni kwa sababu watu wanatumia muda wao wote kutafuta utajiri na wamejikita sana kibinafsi kiasi kwamba watu wanaowazunguka wanateseka. Na ubinafsi huo, ule ukali wa mikono, ule ukosefu wa hisani, ambao katika Injili Yesu anausifu. Katika Mahubiri ya Mlimani, Yesu anasema, Kuwa na tova ya ayin .

Hilo ndilo ulilo nalo. Sasa, ayin ni neno la Kiebrania lenye maana ya jicho, na tova linamaanisha mema. Yesu anasema, toa kwa jicho jema.

Hiyo ina maana ya kutokuwa na mkono uliobana bali kuwa wazi, huru, mkarimu, na mkarimu. Katika Israeli ya kisasa, wanapokusanya pesa leo kwa ajili ya Jumuiya ya Saratani, na wanagonga mlango, watasema kwa Kiebrania, ikiwa wanakutolea kopo ili utoe mchango, toa kwa jicho jema. Naam, nahau hiyo ya Kiebrania inapatikana katika Injili, ambayo ni mojawapo ya sababu tunazohitaji kusoma Injili dhidi ya usuli wake wa Kiebrania katika usemi huo.

Na hili lilikuwa moja ya wasiwasi wa Amosi. Watu hawakuwa wakiishi na macho mazuri. Haina uhusiano wowote na macho au kwenda kwa daktari wa macho.

Kutoa kwa jicho zuri kunamaanisha kinyume cha kutoa kwa jicho baya. Jicho baya linamaanisha kushikilia ngumi yako kwa nguvu .

Shikilia pesa zako kwa nguvu. Kuwa na nguvu. Kuna moja ya thamani.

Tunawafundisha nini wanafunzi katika elimu ya sanaa huria? Tunawafundishaje watu kuwa wakarimu, kuwa wema na kushiriki na kuwa na huruma? Unaweza kufaulu mitihani bila kuwa na huruma. Ninapofundisha kuhusu Mauaji ya Kimbari, mara nyingi mimi husema kwamba watu mashuhuri wa SS wa Hitler walikuwa baba bora waliporudi nyumbani usiku na kuhudumia Ekaristi na Meza ya Bwana katika makanisa yao ya Ujerumani mwishoni mwa juma kama waumini bora wa kanisa, lakini wakati wa juma walikuwa wauaji, na waligawanya maisha yao katika makundi. Ilikuwa aina ya maisha ya pande mbili.

Unawafundishaje watu kuwa na utu na huruma? Unaweza kupitia mienendo ya kidini, na nadhani hiyo ndiyo hasa Amosi aliyojali. Ingawa matajiri hawakuwa wakiwaua watu kimwili, walikuwa wakiwachosha kwa sababu walikuwa na ubinafsi sana, wenye kujinusa, waliozingatia sana mali zao binafsi na maisha yao ya anasa na raha kiasi kwamba utajiri uliunda ndani yao roho tofauti. Na wengi wa matajiri hao walipata utajiri wao kwa kuwakandamiza maskini.

Tumeona hadithi hiyo Amerika Kusini na asili ya theolojia ya ukombozi, ambapo watu wachache wanaweza kujaza eneo lote na watu wanaofanya kazi bila malipo ili matajiri wapate utajiri zaidi kwa gharama ya watu ambao hawalipwi mishahara inayofaa. Kwa hivyo, dini haikuwa ikipuuza katika siku za Amosi. Ilikuwa ikipotoshwa zaidi.

Na kwa hivyo, Amosi, kama Yesu, ni mrekebishaji muhimu, akizingatia mitazamo ya moyo katika kutafuta kuleta mageuzi ili watu wanapopitia ibada, sherehe, mioyo yao ya ndani iendane na hilo. Utaona katika muhtasari kwamba nilikupa kipande kikuu cha kwanza cha nyenzo kwa Amosi ni sura ya kwanza na ya pili ambayo inashughulikia unabii dhidi ya mataifa. Baada ya kutambulishwa, anaunganisha unabii wake miaka miwili kabla ya tetemeko la ardhi, na kisha anaingia katika umbo la zoomorphism katika 1:2.

Amosi alikuwa ameona simba wengi katika siku zake. Wanapenda wana-kondoo. Na hivyo, anazungumzia Mungu.

Mungu ni mfalme. Mfalme akija kama hakimu. Bwana ananguruma kutoka Sayuni kuelezea mngurumo wa simba anaporuka juu ya mawindo yake.

Labda hapa kuna sitiari, kama ninavyosema, umbo la zoomorphism linalotumia mnyama na kuhusisha mfano wa mnyama na kile ambacho Mungu anakaribia kufanya. Mungu anakaribia kunguruma kutoka kwenye jumba lake la kifalme, hekalu lake huko Yerusalemu. Imechelewa sana kumwoko kondo.

Uharaka wa hukumu, makao ya Bwana ambapo sauti yake itasikika. Ananguruma kutoka Yerusalemu. Malisho ya wachungaji yanakauka.

Unaona, sasa anajiunganisha na wachungaji wenzake. Pale unapokimbia huku na huko ukitafuta haki za kunyweshea maji na mabonde yenye rutuba kama Bonde la Yezreeli, Bonde la Esdraeloni, na Bonde la Megido. Na unapotazama chini kwenye kikapu cha mkate cha Israeli, bonde la Mungu-wapandaji, ndivyo Yezreeli inavyomaanisha: unasimama pale juu ya Mlima Karmeli.

Mlima Karmeli ndio mahali pazuri pa kutazama machweo ya jua ya Mediterania. Mlima Karmeli unatazama chini jengo zuri ambalo watu wa Baha'i wamejenga chini, ambalo ni tawi la Uislamu. Hadi 1948, bandari kubwa kando ya pwani ya Israeli,

ambayo haijapewa maeneo mengi makubwa ambapo bandari zinaweza kupatikana kwa urahisi, ilikuwa Haifa.

Leo bandari inayoongoza nchini Israeli iko hapa Ashdodi, ambapo magari na vitu vingine hupakiwa, lakini Haifa hapo awali ilikuwa mji mkuu na ilikuwa mahali pa kupeleka vitu kupitia bahari au Bahari ya Mediterania. Karmeli, neno muhimu sana. Kerem inamaanisha bustani ya matunda au shamba la mizabibu kwa Kiebrania, na El bila shaka mwishowe, Danieli, Mikaeli, Betheli, shamba la mizabibu la Mungu au bustani ya Mungu.

Wazo la Kerem ni kuzaa matunda. Na bila shaka, Mlima Karmeli, kwa sababu ulikuwa mahali pa juu zaidi kando ya pwani ya Mediterania katika nchi ya Israeli, ulizuia pepo zilizokuwa zikitoka Mediterania na kwa hivyo, Mlima Karmeli ulipata inchi nyingi zaidi za mvua kila mwaka kwa sababu ya nafasi yake bora na ukawa, kana kwamba, ardhi ya bustani kwa sababu ya rutuba yake. Na hivyo, inasema, malisho ya wachungaji hukauka, na kilele cha Karmeli hunyauka.

Unataka kuwa na pambano na Mungu wa asili, Mungu wa hali ya hewa, Baali. Eliya alienda wapi? Hapo katikati, katikati, katikati ya mahali ambapo Baali aliabudiwa, huko juu kwenye Mlima Karmeli, akiangalia kikapu cha mkate cha Israeli, bonde kubwa zaidi lenye rutuba kaskazini, pamoja na miteremko ya Karmeli iliyokuwa na rutuba na majani mengi ambapo wachungaji wangeweza kuleta makundi yao ya kondoo. Kwa hivyo, ikiwa Karmeli itanyauka kutokana na ukame, ni malisho gani mengine yatakayobaki nchini? Kwa hivyo kimsingi, anafungua salvo yake hapa kwa wito wa ukame unaokuja katika ufalme wa kaskazini.

Na tena, Mungu anadhibiti kila kitu. Hiyo ndiyo dhana ya Maandiko. Kila kitu ni cha kitheolojia.

Mungu huleta mvua, na Mungu huzuia mvua. Sasa, mataifa haya manane, ambayo yataitwa na nabii, anafanya hivyo, akianzisha katika fomula iliyowekwa, kwa dhambi tatu za Dameski, hata kwa nne. Na kwa hivyo kila moja yao huanza na fomula hiyo.

Kwa makosa matatu, ndiyo, hata manne. Hatuchukulii hilo haswa kama taarifa ya hesabu, bali, hii ni mbinu ya kifasihi ya kujenga kwa aina ya jengo hadi hitimisho la mwisho kwa kuongeza idadi kwa moja. Kama ningesema, kuna sababu tatu kwa nini nakupenda, ndiyo, nne, ambazo ningenda popote duniani kwa ajili yako.

Hilo linasikika kuwa na ufanisi zaidi kuliko sababu nne kwa nini nakupenda. Unapongeza moja kwenye nambari, kimtindo, ni kwa ajili ya athari ya kilele. Athari ya hili ni kwa uhalifu juu ya uhalifu.

Kwa uhalifu mwingi dhidi ya ubinadamu. Kwa maneno mengine, kipimo kilikuwa kamili, na athari hii ya mwisho alipoanzisha kila moja ya hukumu hizi juu ya mataifa

haya manane. Kwa njia, una aina hii ya athari ya kifasihi, kwa njia, katika fasihi ya kale ya Mashariki ya Karibu.

Una hili katika Homer. Homer anaelezea sauti kubwa kama wakati wapiganaji 9,000 au 10,000 wanapolia vitani. Sura ya 5 ya Iliad. Katika fasihi ya Wakanaani, inazungumzia jinsi alivyoteka miji 66, ndiyo, miji 77.

Ambapo tena, unaongeza tarakimu. Katika fasihi ya Wahiti, niliua 77. Naam, niliua 88. Na kama unafahamu mbinu hizi za kawaida za fasihi za Mashariki ya Karibu, unajua jinsi zinavyopenya hata kitabu cha Mithali.

Unaposoma Mithali 30, kuna mambo matatu ambayo hayatoshi kamwe. Manne ambayo hayatoshi kamwe. Mithali 30, mstari wa 15.

Mstari wa 18 unasema kuna mambo matatu ambayo ni ya ajabu sana kwangu, manne ambayo siyaelewi, na sehemu zingine mbili baada ya hapo.

Hilo linapatikana katika Mithali 30. Mfano mwingine kutoka kwa fasihi ya hekima, Mithali 6:16. Kuna vitu sita ambavyo Bwana anachukia. Saba ni chukizo kwake.

Sawa. Tunaithamini Biblia kutoka kwa mtazamo wa kifasihi. Ni bora zaidi kuinua tarakimu.

Na kwa hivyo, Mungu yuko hapa. Kuna makosa matatu, ndiyo, hata manne. Ili kuonyesha ukamilifu wa sababu anayokasirika na mataifa haya.

Pili, utaona katika kila moja ya mizigo hii, ishara ya hukumu ni moto. Na yenye uharibifu zaidi kuliko vitu vyote, labda ishara ya vita. Na jambo la mwisho ambalo nimefanya leo ni katika kila kisa isipokuwa viwili vya mwisho, ambavyo ni Israeli na Yuda, ambavyo si mataifa ya kigeni, lakini vimejumuishwa miongoni mwa vinane.

Katika kila kisa, dhambi ni ukatili. Ni ukiukwaji wa haki za kiraia au za binadamu. Hivyo ndivyo ilivyo.

Ukiukwaji wa haki za binadamu ni miongoni mwa ukatili dhidi ya watu wengine ambao Mungu anataja katika sura hizi mbili za ufunguzi. Kwa hivyo, waumini wanapaswa kuwa na wasiwasi kuhusu haki za binadamu na kuwatendea watu walioumbwa kwa mfano wa Mungu kama wanadamu kwa heshima inayostahili.

Hata katika vita vya kisasa, kuna sheria fulani za mchezo, kama vile jinsi ya kuwatendea maadui. Tunatumaini kwamba tumepiga hatua katika baadhi ya maeneo haya.

Nitachukua hapa Jumatano.

Huyu ni Dkt. Marv Wilson katika mafundisho yake kuhusu manabii. Huu ni kipindi cha 11, Hitimisho la Yona na Mwanzo wa Amosi.